

До спеціалізованої вченої ради Д 64.051.28 у
Харківському національному університеті
імені В.Н. Каразіна (61022, м.Харків, майдан
Свободи, 6, ауд.431)

В І Д Г У К

*офіційного опонента доктора юридичних наук, професора, завідувача кафедри
цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава
Мудрого Гусарова Костянтина Володимировича
на дисертацію Ткачука Олега Степановича на тему:
«Реалізація судової влади в цивільному судочинстві України: структурно-
функціональний аспект»,
представлену на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук
за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право;
міжнародне приватне право*

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Існування та функціонування судової форми захисту порушених, оспорених чи невизнаних цивільних прав та охоронюваних законом інтересів є постійним предметом законодавчих змін. Пошук механізмів реалізації та вдосконалення діяльності органів судової влади у зв'язку з розглядом та вирішенням цивільних справ на сучасному етапі призводить до внесення змін до Конституції України, Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та Цивільного процесуального кодексу України (надалі – ЦПК України), прийняття нових нормативних актів у зв'язку з цим (наприклад, Закону України «Про очищення влади», численних підзаконних нормативних актів). Не втихають і наукові дискусії із зазначених питань, що стали предметом багатьох обговорень як на сторінках юридичної літератури, так і на науково-практичних конференціях, присвячених дослідженню судової гілки влади як в цілому, так і окремим аспектам судової діяльності.

З огляду на це безспірний науково-практичний інтерес уявляє дисертаційне дослідження О.С.Ткачука, присвячене структурно-функціональному аспекту реалізації судової влади в цивільному судочинстві України, що представлена на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. Дослідження змісту дисертації та

відповідність його елементам наукової новизни роботи свідчить про високу наукову та практичну значущість останньої. Перш за все, мова іде про те, що дослідниками зазвичай розглядалися питання, котрі не пов'язувались із реалізацією судової влади. У зв'язку з цим уявляється, що цінність судової влади в будь-якому судочинстві, зокрема у цивільному, полягає саме в її реалізації як в отриманні результату від діяльності органів судової влади по вирішенню цивільних справ. О.С.Ткачук обґрунтував і елементи такої реалізації, без яких результативність судового захисту мала б лише декларативний характер.

Окреме місце серед зазначених компонентів займають питання виконання судових рішень як складової судового процесу. Без належного виконання судових рішень неможливо отримати в багатьох випадках результат звернення до суду – поновлення у порушених цивільних правах, свободах чи охоронюваних законом інтересах. Ситуація, що склалась із фактичним виконанням судових рішень по цивільним справам, ускладнюється достатньо низьким рівнем такого виконання. Також слід зазначити, що дисертація відносно реалізації судової влади при здійсненні цивільного судочинства була б неповним без дослідження реалізації права на справедливий судовий розгляд та спрощених проваджень цивільного судочинства.

В той же час викладені автором пропозиції щодо вдосконалення механізму реалізації судової влади здійснювалось на «фоні» зменшення кількості розгляду справ судами цивільних юрисдикцій, за даними аналізів судової статистики щодо розгляду справ і матеріалів місцевими загальними судами, апеляційними судами областей та міста Києва впродовж 2014 та 2015 років. Проте такий «спад» судової діяльності пояснюється загальним поступовим зменшенням кількості розгляду судами цивільної юрисдикції впродовж 2013, 2014 та 2015 років. Важко давати оцінку такому стану звернення за судовим захистом з боку заінтересованих осіб, проте зазначена обставина не принижує актуальності дисертаційного дослідження О.С.Ткачука.

Актуальність теми дисертаційного дослідження відповідає також тематиці науково-дослідної роботи Інституту законодавства Верховної Ради України за темою «Стратегія розвитку законодавства України» (державний реєстраційний № 0103U007975).

Про актуальність обраної теми дисертаційного дослідження свідчить і високе практичне значення одержаних результатів, що полягає у наявності чисельних актів впровадження результатів дисертаційного дослідження О.С.Ткачука у законотворчій та правозастосовній діяльності від органів судової влади, Апарату Верховної Ради України, Національної школи суддів України.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій зумовлюється належним науковим ступенем та високим рівнем обґрунтованості висновків та результатів дисертаційного дослідження.

Позитивним при підготовці дисертаційного дослідження є аналіз цивільної процесуальної форми в якості одного з елементів реалізації судової влади. Автор вірно погоджується з тим, що цивільна процесуальна форма не охоплює своїм змістом деякі процесуальні дії, що здійснюються у процесі розгляду та вирішення цивільної справи. До них відносять: по-перше, розумову діяльність (суду й учасників процесу), яка відповідає законам логіки; по-друге, діяльність, яка не врегульована цивільним процесуальним законодавством, а саме: діловодну, організаційну та таку, що не відповідає вимогам змісту цивільної процесуальної форми (попереднє судове засідання, підготовка справи до судового розгляду, оцінка доказів); по-третє, дії, які є процесуальними за характером, але такі, що становлять предмет регулювання іншої галузі, ніж цивільне процесуальне право, як то виконання судових рішень (стор. 76 дисертації).

Обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій визначаються також елементами наукової новизни та, разом з тим, дослідженням з методологічної точки зору змісту та ознак права на

справедливий судовий розгляд у цивільному судочинстві (стор. 117-140 дисертації).

Про обґрунтованість наукових положень свідчить також наявність обґрунтованих пропозицій О.С. Ткачука щодо необхідності вдосконалення окремих положень вітчизняного законодавства. Впродовж всього тексту дисертаційного дослідження автором пропонуються чисельні зміни до вітчизняного процесуального законодавства (наприклад, стор. 521-529 та інші дисертації). У зв'язку з цим вважаю визнати позитивними висновки здобувача наукового ступеня доктора юридичних наук про необхідність доповнення тієї чи іншої норми ЦПК України.

Також слід окремо наголосити, що текст дисертації в повній мірі відповідає меті дослідження, яка співвідноситься із поставленими задачами, а назва роботи відповідає її змісту.

Знайомство із науковою працею О.С.Ткачука, багате використання автором наукових джерел у тексті дисертації, дозволяє прийти до висновку про відсутність у дослідженні привласнення авторства чи чужого твору науки та про відсутність випадків використання у тексті вказаної наукової роботи чужого твору чи його частини без посилання на автора.

Достовірність та наукова новизна здобутих результатів передусім обумовлюється тим, що елементи наукової новизни дослідження повною мірою відображені у змісті дисертаційного дослідження і підтверджені ґрунтовними висновками дисертанта. Особливу увагу варто звернути на наступні теоретичні положення та висновки, сформульовані автором.

Так, заслуговує на підтримку ретельне ставлення дисертанта до обрання методологічних напрямків дослідження та стан наукової розробки обраної проблематики (стор. 10, 11 дисертації). Зазначаємо, що всі вказані методи використовувались при підготовці роботи, що подана до захисту. Виходячи з цього слід наголосити на тому, що методологічний базис дослідження був важливим підґрунтям отриманих наукових результатів.

Цікавими уявляються судження автора щодо правової визначеності судового рішення як елемента його легітимності, виходячи із невизначеності вказаного елемента у національному законодавстві. Разом з тим, ЦПК України передбачає механізми порушення правової визначеності з боку судів контролюючих інстанції шляхом встановлення можливості перегляду власного рішення апеляційним чи касаційним судом. З огляду на вказану обставину О.С.Ткачук справедливо підтримує можливість дотримання принципу *res judicata*, що є принципом остаточності судового рішення. Він полягає у тому, що жодна зі сторін не має права вимагати перегляду остаточного судового рішення, що набрало законної сили, поновлення судового розгляду лише з метою повторного розгляду й ухвалення нового рішення. Повноваження судів вищої інстанції з перегляду рішень мають використовуватися для виправлення помилок у здійсненні правосуддя, а не для заміни рішень. Перегляд судового рішення не може розглядатися як замаскована апеляція, і сам факт існування двох позицій щодо можливостей вирішення спору не є підставою для перегляду співвідношення норм сімейного права та процесуальної форми непозовного цивільного судочинства (стор. 138 дисертації).

Значна увага у дисертаційному дослідженні приділяється автором дослідженню принципу верховенства права та його прояв при розгляді цивільних справ. Слід погодитись з дисертантом в тому, що верховенство права в сучасних умовах у сфері цивільного судочинства має розглядатися як певний стандарт судового правотлумачення та правозастосування, що має застосовуватися судами при розгляді й вирішенні цивільних справ з метою забезпечення права кожного на справедливий судовий розгляд і підвищення рівня ефективності цивільного судочинства. При цьому складові зазначеного стандарту мають безпосередньо виводитися із положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та прецедентної практики ЄСПЛ, підсудності цивільних справ (стор. 250 дисертації).

Розглядаючи питання протидії зловживання процесуальними правами у підрозділі 3.3 дисертації, О.С.Ткачук пропонує заходи до протидії вказаному

негативному явищу та закріплення санкцій до винних осіб за зловживання процесуальними правами. Серед загальних заходів протидії процесуальним зловживанням автор виокремлює залежно від їх природи компенсаторні та власне процесуальні заходи (стор. 321-324 дисертації). Дисертантом у зв'язку з цим робиться також справедливий висновок про те, що ані Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», ані Правила адвокатської етики не містять дієвих механізмів протидії зловживанню адвокатом у своїй діяльності процесуальними правами у судовому процесі, ані відповідальності за такі дії. Доводиться думка про те, що дисциплінарні санкції щодо адвокатів не є заходами боротьби зі зловживаннями, які застосовуються у межах цивільного процесу, а є юридичною відповідальністю іншого роду. Разом із тим, вважаю за можливе застосування до адвокатів специфічних компенсаторних і процесуальних санкцій у межах саме цивільного судочинства (стор. 324 дисертації).

Розглядаючи проблеми забезпечення єдності судової практики, на сторінках 407, 408 дисертації звертається увага на реагування щодо випадків недопущення неоднакового застосування правових норм всередині самого Верховного Суду України. Так, якщо під час попереднього розгляду справи (ст. 332 ЦПК) колегією у складі трьох суддів з'ясується, що хоча б один із суддів не дотримується тієї правової позиції, що має застосовуватися до справи, розгляд справи відкладається. При цьому суддя-доповідач зобов'язаний повідомити про таке секретаря судової палати (ч. 3 ст. 44 Закону України від 02.06.2016 № 1402-VIII «Про судоустрій і статус суддів»). Якщо попередня правова позиція була вироблена суддями цієї судової палати, секретар судової палати зобов'язаний зібрати збори судової палати, які за результатами засідання погоджують правову позицію, що має використовуватися у тотожних ситуаціях. Якщо попередня правова позиція була сформульована суддями іншої судової палати, секретар передає для узгодження матеріали справи в цю судову палату, яка за результатами може або погодитися з новою позицією, або відхилити її. У першому випадку нова правова позиція стає обов'язковою для

застосування у подальшому для всіх судових палат, у другому – матеріали справи передаються для погодження правової позиції до Великої Палати Верховного Суду (ст. 45 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»), рішення якої є обов'язковим.

Позитивною рисою роботи, що рецензується, є також активне використання автором висновків, що містяться у текстах рішень Європейського суду з прав людини та у постановах Пленумів суду касаційної інстанції та Верховного Суду України, нормативних актів міжнародно-правового характеру.

Дисертації притаманні і інші, не менш цікаві висновки, зроблені О.С.Ткачуком в результаті дослідження.

У висновках до кожного з розділів та до дисертаційного дослідження в цілому дисертант чітко та повно в логічному сенсі виклав основні здобутки власного дослідження.

Повнота викладу результатів дисертаційного дослідження та наукових положень в опублікованих працях обумовлюється, перш за все, активною апробацією результатів дисертаційного дослідження у наукових публікаціях О.С.Ткачука у фахових наукових виданнях України та за її межами, в опублікованих тезах доповідей дисертанта на науково-практичних конференціях та ін. Наукові здобутки автора підтверджуються та повною мірою відображаються в його наукових публікаціях. Про сумлінність дисертанта при підготовці дисертаційного дослідження свідчить і те, що кількість опублікованих за темою дисертації наукових праць значно перевищує встановлені мінімальні кількісні показники.

Дискусійні положення дисертації та зауваження щодо її змісту. Дисертаційному дослідженню, що рецензується, притаманні і деякі дискусійні положення, з якими важко чи не можливо погодитись.

По-перше, розглядаючи структурно-функціональний аспект реалізації судової влади в Україні, автору не слід було б приділяти уваги дослідженню альтернативних способів вирішення цивільно-правових спорів на рівні

підрозділу 2.3 дослідження. Навряд чи такий підхід О.С.Ткачука співпадає з визначеним на сторінках 9, 10, дисертації об'єктом дослідження, яким є реалізація саме судової влади в цивільному судочинстві.

По-друге, впродовж всього тексту дисертаційного дослідження та автореферату дисертації мова та стиль викладення матеріалу заслуговує критичної оцінки з огляду на використання автором наукової термінології іншомовного походження, що має декілька значень (наприклад, екстраполяція, провіденціальність, плелімінарний компонент певного права та інші (стор. 9, 10, 11, 16, 35, 336 дисертації)). Фрагменти тексту дисертації з використанням зазначеної термінології не сприймаються однозначно та уявляються такими, що затемнюють сутність дисертації, деталей дослідження та можливих уточнень до них.

По-третє, уявляється нелогічним твердженням дисертанта про те, що не вся діяльність, яка здійснюється судами, є правосуддям, оскільки під останнім автор розуміє лише діяльність суду щодо вирішення спору про право, що здійснюється з обов'язковим дотриманням процесуальної форми, в якій не просто передбачені порядок і послідовність вчинення процесуальних дій, а й відображено вимоги справедливих (належних) судових процедур (стор. 31, 32 дисертації).

По-четверте, не можна погодитись із пропозиціями О.С.Ткачука про необхідність впровадження єдиного процесуального кодексу для цивільного, господарського та адміністративного судочинства (стор. 15, 69-72 дисертації). Враховуючи наведене, не є дивним, що автором не запропонована та не розроблена певна концепція єдності у процесуальній сфері правового регулювання, не визначені прикладні аспекти дослідження ймовірної єдності процесуальних галузей права тощо. Поряд з цим О.С.Ткачуком пропонується досить несподіваний з точки зору існуючих доктрин підхід до уніфікації процесуальних галузей права на основі, власне, цивільного процесуального права.

Подібне зауваження раніше застосовувалось і до змісту дисертації на здобуття наукового ступеню доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право під авторством М.П.Курила.

По-п'яте, не зважаючи на не перебільшену актуальність теми дисертаційного дослідження, сумлінність та наполегливість автора при підготовці роботи, відповідальне ставлення до власного наукового авторитету, в дисертації не помітна належна обґрунтованість висновку дисертанта відносно доцільності ліквідації державної виконавчої служби як спеціального державного органу виконавчої влади, що здійснює примусове виконання судових рішень і рішень інших органів, та подальшою диференціацією функцій з примусового виконання залежно від характеру правовідносин, відносно яких ухвалене рішення. Зокрема, повноваження стосовно примусового виконання рішень у приватноправовій сфері О.С.Ткачук пропонує повністю передати приватним виконавцям, натомість повноваження щодо примусового виконання рішень у публічно-правовій сфері мають бути розосереджені між органами державної влади, до компетенції яких віднесене те чи те коло питань, стосовно яких ухвалене рішення, або ж передані до компетенції одного з органів, підзвітних Міністерству фінансів України (стор. 233, 234 дисертації).

Загальна оцінка дисертаційної роботи та її відповідність встановленим вимогам. Вищенаведені спірні положення мають дискусійний характер і не впливають на високий рівень докторської дисертації, що рецензується. Спірність окремих положень, про які мова іде вище, притаманна будь-якій творчій роботі, зокрема науковій роботі, представленої на здобуття наукового ступеню доктора юридичних наук. Тому автору пропонується в подальшому здійснити творчий пошук науково-аргументованих відповідей на висловлені запитання та спірні положення даної роботи.

Зміст дисертації в повній мірі відповідає змісту автореферату.

Дисертаційне дослідження О.С.Ткачука «Реалізація судової влади в цивільному судочинстві України: структурно-функціональний аспект», котре

подано на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук і автореферат дисертації за змістом, обсягом, науковою новизною, теоретичним і практичним значенням та оформленням відповідають вимогам пунктів 9, 11, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами).

На підставі викладеного вважаю, що здобувач вказаного наукового ступеня, Ткачук Олег Степанович, заслуговує присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

17.11.16 р.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук,
професор, завідувач кафедри цивільного процесу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

Гусаров К.В.

Підпис	<i>Гусарова К.В.</i>
Засвідчую	<i>Гусарова К.В.</i>
Нач.ВК	<i>Гусарова К.В.</i>
* 17 *	<i>11</i> <i>2016</i> р.